

Grzegorz ZAREMBA

Nadbużański Oddział Straży Granicznej – Chełm

POWOŁANIE ORAZ POCZĄTKOWY OKRES FORMOWANIA ODDZIAŁÓW WOP NA WSCHODNIEJ GRANICY POLSKI

6 Oddział Wojsk Ochrony Pogranicza

Utworzenie 6 Oddziału Wojsk Ochrony Pogranicza przewidziano już w rozkazie powołującym do życia WOP nr 0245/org. z 13 września 1945 roku. Zgodnie z planem rozwoju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej dla ochrony granic na czas pokoju w rozkazie niniejszym w punkcie 2 dowódcy Okręgów Wojskowych zobowiązani zostali w terminie do 1 listopada 1945 roku sformułować w ramach Okręgu Wojskowego Wydział Służby Pogranicznej o składzie osobowym 26 wojskowych i 3 kontraktowych, któremu miał podlegać 5 i 6 oddział WOP. Z kolei punkt 4 wspomnianego rozkazu ustalał orientacyjne miejsca dyslokacji Oddziałów Ochrony Pogranicza. I tak 5–ty oddział WOP miał stacjonować w Węgoborku a 6–ty w Sokółce¹. Zarówno Dowódcy Okręgów Wojskowych jak i Dowódcy Oddziałów Ochrony Pogranicza zobowiązani zostali do sprawdzenia celowości miejsc stacjonowania oddziałów w wyżej wymienionych punktach jak też mieli zaplanować schemat dyslokacji Komend Odcinków Ochrony Pogranicza i strażnic liniowych oraz przedstawić swe względy w tej sprawie do dnia 20 września 1945 roku Ministerstwu Obrony Narodowej. Po dokładnym przeanalizowaniu zdecydowano przenieść siedzibę 6–go oddziału z Sokółki do Białegostoku na ulicę Piasta 33, zaś 5–ty Oddział WOP przeniesiony został do Olsztyna.

Na skutek przedłużających się prac związanych ze sformowaniem 6–tego oddziału WOP, Naczelne Dowództwo WP wydało 3 października 1945 roku kolejny rozkaz organizacyjny 0272/org., który prze-

¹ Archiwum Straży Granicznej, Dowództwo WOP, Rozkaz organizacyjny NDWP nr 0245 z dnia 13 IX 1945 roku, sygn. 217/5, str. 1 – 3.

widował zakończenie tworzenia oddziałów WOP na północnej i wschodniej granicy do 15 grudnia 1945 roku. Pomimo wielu starań nie udało się dotrzymać także i tego terminu i do faktycznego sformowania tego oddziału doszło dopiero w połowie stycznia 1946 roku². Za utworzenie tego oddziału odpowiedzialność spoczywała na dowódcy I-go Warszawskiego Okręgu Wojskowego, w skład którego wszedł nowo powołany oddział. Był on tworzony z żołnierzy 5, 11 i 18 Dywizji Piechoty oraz 13 Samodzielnego Batalionu Łączności. Stan etatowy nowopowstałej jednostki to 1856 wojskowych i 23 pracowników kontraktowych³.

Na dowódcę 6 oddziału WOP został mianowany mjr Stanisław Macur, który pełnił tę funkcję do czerwca 1946 roku. Podlegał on bezpośrednio Szefowi Wydziału WOP przy OW w Warszawie ppłk. Kazimierzowi Gutowi⁴.

W skład nowopowstałego oddziału weszły⁵:

1. dowództwo, sztab i pododdziały przysztabowe,
2. grupa manewrowa (175 żołnierzy),
3. 26 Komenda Odcinka Sejny i 4 strażnice,
4. 27 Komenda odcinka Lipsk (Makowolany) i 4 strażnice,
5. 28 Komenda odcinka Gródek (Michałowice) i 4 strażnice,
6. 29 Komenda odcinka Kleszczele i 4 strażnice.

W związku z tym, że należało jak najszybciej przystąpić do ochrony granicy przez jednostki WOP oraz przywrócić porządek przy przekraczaniu przejść granicznych, Naczelny Dowódca WP wydał kolejny rozkaz organizacyjny nr 0304 dnia 28.X.1945 roku celem strzeżenia i kontrolowania wszelkiego rodzaju przejść granicznych⁶. Nakazał jednocześnie aby Dowódca Okręgu Wojskowego Warszawa sformułował przejściowy punkt kontrolny II kat. wg etatu nr 8/11 o składzie osobowym 17 wojskowych i 2 kontraktowych z siedzibą w Kuźnicy – na linii kolejowej: Warszawa – Białystok – Wilno – Leningrad oraz PPK Warszawa – na lotnisku w Warszawie.

² H. Dominiczak, *Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza 1945 - 1985*, Warszawa 1985, str.53.

³ Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza - krótki informator historyczny 1945 - 1991*, Kętrzyn 1998, str. 91.

⁴ H. Dominiczak, *Granice państw i ich ochrona na przestrzeni dziejów*, Warszawa 1997, str. 341.

⁵ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 91.

⁶ Archiwum Straży Granicznej, *Dowództwo WOP, Rozkaz organizacyjny NDWP nr 0304 z dn. 29.X.1945r.*, sygn. 217/5, str. 66.

Punkt 2 niniejszego rozkazu nakazywał powołanie PPK III kat. wg etatu nr 8/12 o składzie osobowym 10 wojskowych z siedzibą⁷:

- *Czeremcha* – na szosie: Białystok – Czeremcha – Wysokie Litewskie,
- *Białowieża* – na szosie: Bielsk Podlaski – Białowieża – Prozana,
- *Bobrowniki* – na szosie: Białystok – Bobrowniki – Wołkowysk,
- *Lipszany* – na szosie: Augustów – Grodno – Lida,
- *Szipiszki* – na szosie: Suwałki – Kowno – Ryga,
- *Gołdap* – na szosie: Gołdap – Wystrucz,
- *Pruska Ława* – na szosie: Warszawa – Szczytno – Królewiec.

W późniejszym czasie Przejściowe Punkty Kontrolne (PPK) powstały również w:

- Rygałówce (drogowy),
- Siółku (drogowy),
- Worubiach (drogowy),
- Narewce (kolejowy),
- i Czeremsze (kolejowy).

Szósty Oddział WOP przyjął do ochrony odcinek granicy wschodniej z ZSSR, od m. Szypliszki pow. Suwałki do m. Niemirów pow. Siemiatycze⁸. Ochrona granicy na tym odcinku nie była łatwa. Granica państwowa przebiegała tu bowiem przez liczący prawie 50 km teren Puszczy Białowieskiej, pozostawiając po stronie ZSSR Grodno i około 12 – kilometrowy wschodni skrawek Puszczy Augustowskiej. Przeszło 80 – kilometrowy odcinek graniczny przebiegał przez lesiste połacie Pojezierza Suwalskiego⁹. Był to zatem bardzo trudny teren do upilnowania. Oprócz tego brak było odpowiednich budynków na strażnice, które niejednokrotnie mieściły się w ziemiankach a żołnierze WOP pełnili służbę w prymitywnych warunkach.

Podczas formowania oddziału napotkano na wielkie trudności związane z obsadą etatową. Do momentu przejścia ochrony granicy

⁷ Ibidem, str. 69.

⁸ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 91.

⁹ J. Ławski, *Ochrona granic Polski Ludowej 1945 - 1948*, Warszawa 1974, str. 27.

przez 6 Oddział WOP, który nastąpił w połowie stycznia 1946 roku, zdołano powołać zaledwie 47% przewidzianych etatowo oficerów i 53% szeregowców¹⁰.

W wielu sprawozdaniach z tego okresu pojawiają się wzmianki o brakach kadrowych. Raport za okres 1.10.1946 – 15.10.1946 sporządzony 13.10.1946 roku przez zastępcę Komendanta strażnicy 128 Mariana Nakoniecznego wspomina, iż służbę graniczną na tym odcinku pełni się dorywczo, ponieważ nie ma stałego etatu żołnierzy a 15 służących żołnierzy nie ma butów¹¹. W sprawozdaniu miesięcznym nr 2 Dowództwa Oddziału WOP nr 6 z dnia 27.02.1946 roku przedstawiony został stan ilościowy ludzi, koni, uzbrojenia. Przedstawiał się on następująco¹²:

ODDZIAŁ WOP NR 6	Ludzie			Konie			Uzbrojenie			
	Oficerowie	Podoficerowie	Szeregowi	Wierz.	Tab.	Art.	CKM	KM	PPS	TT
Etat	275	439	1142	365	143	-	3	36	506	287
Stan	148	510	958	89	222	78	2	36	436	264
Brak	127	-	184	276	-	-	1	-	70	23

Sprawozdanie miesięczne Dowództwa 6 oddziału WOP z dnia 27.02.1946 roku przedstawiające stan ilościowy ludzi, koni i uzbrojenia (źródło: Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie).

¹⁰ H. Dominiczak, *Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza...*, op. cit., str. 54.

¹¹ Archiwum Straży Granicznej, *Raport z dn. 13.X.1946, 22 Brygada WOP*, sygn. 74/8/57,teczka nr 21, str. 45.

¹² Archiwum Straży Granicznej, *Sprawozdanie miesięczne nr 2 z dn. 27.02.1946 r., 22 Brygada WOP*, sygn. 74/5, str. 123 – 126.

Wyraźne były również braki w wyposażeniu w podstawowy sprzęt służbowy. Stan jaki znajdował się w posiadaniu 6-tego oddziału przedstawia poniższa tabela:

6 ODDZIAŁ WOP	Etat	Stan	Brak
<i>Karabiny</i>	1096	766	330
<i>Rakietnice</i>	66	66	-
<i>Lornety</i>	118	118	-
<i>Kompasy</i>	200	188	12
<i>Wozy parokołowe</i>	73	32	41
<i>Wozy jednokołowe</i>	3	-	3
<i>Samochody ciężarowe</i>	46	35	11
<i>Samochody osobowe</i>	23	1	22
<i>Samochody specjalne</i>	12	7	5
<i>Motocykle</i>	28	-	28

Sprawozdanie miesięczne Dowództwa 6 oddziału WOP z dnia 27.02.1946 roku przedstawiające stan ilościowy uzbrojenia i sprzętu (źródło: Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie).

Jak wynika z tego sprawozdania, w początkach funkcjonowania 6 oddziału WOP występowały duże braki. Widoczne były one szczególnie w łączności i transporcie. Brakowało samochodów i motocykli, które częściowo starano się zastąpić końmi. Duże braki występowały również w kadrze dowódczej. Zdołano bowiem zmobilizować (na 275 etatowych oficerów) jedynie połowę.

Z zachowanych materiałów wynika, że już w początkowym okresie funkcjonowania oddziału, żołnierze WOP zmuszeni byli stawić czoła wielu zagrożeniom. W dniach 28 – 29 stycznia 1946 roku grupa pościgowa 28 Komendy odcinka stoczyła walkę i rozbiła dużą grupę

przestępczą, która przedostała się z ZSSR do Polski nie ponosząc strat¹³.

Po drugiej wojnie światowej duża liczba więźniów niemieckich próbowała przedostać się z terenów ZSSR do Niemiec. Taki przypadek miał miejsce w nocy z 16 na 17 marca 1946 roku, kiedy to na odcinku ochranianym przez 26 Komendę Odcinka Sejny, żołnierze WOP zatrzymali czterech jeńców niemieckich, zbiegłych z obozu pracy w ZSSR. Zatrzymanych przekazano stronie sąsiedniej¹⁴. W ten sposób zakończono pierwszy etap tworzenia 6-go oddziału WOP.

7 Oddział Wojsk Ochrony Pogranicza

Podobnie jak 6 oddział WOP, również 7 oddział WOP utworzony został na mocy rozkazu NDWP nr 0245/org. z 13.09.1945 roku. Punkt 2 niniejszego rozkazu nakazywał aby dowódca Lubelskiego OW sformułował w ramach Wydziału Służby Pogranicznej przy Dowództwie Okręgu 7-my Oddział WOP wg etatu nr 8/8-C, w składzie 4 Komendantur Odcinków i 16 Strażnic Liniowych o składzie osobowym 1856 wojskowych i 23 kontraktowych w oddziale. Ponadto w Lubelskim Okręgu Wojskowym miały powstać 2 i 13 Samodzielna Kompania Łączności wg etatu nr 8/9 o składzie osobowym 99 ludzi w każdej¹⁵. Oddział ten został sformowany z żołnierzy 3 i 14 Dywizji Piechoty¹⁶.

Na miejsce stacjonowania Lubelskiego OW początkowo wybrano Włodawę, jednak po sprawdzeniu przez Dowódcę Okręgu celowości tej lokalizacji zmieniono miejsce postoju oddziału na Chełm. Nowo powstały oddział składał się z Dowództwa, sztabu i pododdziałów przyszłobowych, grupy manewrowej (175 żołnierzy), 30 Komendy Odcinka Tere-

¹³ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 91.

¹⁴ Ibidem, str.91.

¹⁵ Archiwum Straży Granicznej, Dowództwo WOP, Rozkaz organizacyjny NDWP nr 0245 z dnia 13 IX 1945 roku, sygn. 217/5, str. 1.

¹⁶ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 101.

spol i 4 strażnic, 31 Komendy odcinka Włodawa i 4 strażnic, 32 Komendy odcinka Hrubieszów i 4 strażnic, 33 Komendy odcinka Bełż i 5 strażnic¹⁷.

Dowództwo nowopowstałej jednostki powierzono płk. Janowi Błyskoszowi, który pełnił tę funkcję do 1.12.1945 roku a następnie płk. Stanisławowi Karpowiczowi¹⁸. Pierwszą w całości zorganizowaną komendę odcinka wysłano do Włodawy w dniu 17 listopada 1945 roku. Następne wysłano dopiero w grudniu 1945 i styczniu 1946 roku. Wskutek dużych braków kadrowych NDWP skierowało do oddziału 476 żołnierzy z rezerw 14 DP (Śląski OW). Łącznie do końca 1945 roku 7 Oddział WOP osiągnął 54% stanu etatowego oficerów i 82% podoficerów i szeregowców a ponadto 31% stanu koni i 13% samochodów¹⁹.

Na mocy kolejnego rozkazu organizacyjnego z dn. 28.10.1945 roku, którego zadaniem było utworzenie PPK w celu stworzenia warunków do legalnego przekraczania granicy państwowej, na odcinku Lubelskiego OW miały powstać 2 takie punkty²⁰. Pierwszy PPK I kat. wg etatu nr 8/10 o składzie osobowym 33 wojskowych i 3 kontraktowych z siedzibą w Terespolu na linii kolejowej: Warszawa – Brześć – Moskwa oraz drugi PPK III kat. wg etatu 8/12 o składzie osobowym 10 wojskowych z siedzibą we Włodawie – na linii kolejowej: Chełm – Bug Włodawski – Brześć oraz w Terespolu – na szosie: Biała Podlaska – Brześć – Kobryń.

W połowie stycznia 1946 roku, kiedy 7 oddział WOP przejął pełnienie służby na granicy państwowej, dowódca oddziału w grudniu 1945 roku wydał rozkaz szczególny nr 6, w którym szczegółowo opisane zostały odcinki granicy jakie chroniły komendy i strażnice 7 oddziału. Okręg nr VII posiadał tylko jeden oddział nr 7, który składał się z 4 komend 30 KO Terespol – długość odcinka 100 km, 31 KO Włodawa – długość odcinka 96 km, 32 KO Hrubieszów – długość odcinka 96 km i 33 KO Bełż – długość odcinka 100 km. Ponadto w skład oddziału wchodziły strażnice od nr 138 do 153. 7 Oddział WOP graniczył na północy z Oddziałem „Sokółka” nr 6 i na południu z Oddziałem nr 8 „Przemyśl”²¹. Ochraniał zatem wschodnią granicę Polski na rzece Bug od miejscowości Niemirów

¹⁷ Ibidem, str. 101.

¹⁸ H. Dominiczak, *Granice państw i ich ochrona...*, op. cit., str. 341.

¹⁹ H. Dominiczak, *Zarys historii WOP...*, op. cit., str. 54.

²⁰ Archiwum Straży Granicznej, *Departament WOP, Rozkaz organizacyjny NDWP nr 0304 z dn. 29.X.1945r.*, sygn. 217/5, str. 66 – 69.

²¹ Archiwum Straży Granicznej, *13 Nadbużańska Brygada WOP, Rozkaz szczególny nr 6 z XII.1945r. Dowódcy 7 Oddziału WOP ppłk Karpowicza*, sygn. 53/57/5, k. 8 – 9.

pow. Siemiatycze do rzeki Sołokija w rejonie miejscowości Uhnów powiat Tomaszów Lubelski²².

Początki formowania oddziału były bardzo trudne. Brakowało zarówno ludzi jak i sprzętu. Duże kłopoty występowały w zaopatrzeniu i zakwaterowaniu żołnierzy. Na niektórych odcinkach granicy pełnienie służby było wręcz niemożliwe z powodu braku podstawowego zaplecza. Na tym terenie występowały również liczne wówczas bandy UPA, które niejednokrotnie uniemożliwiały przejmowanie ochrony granicy przez WOP. Postępy organizacyjne w dowództwie i komendach 7 Oddziału Wojsk Ochrony Pogranicza za czas od 29.11.1945 roku do 4.12.1945 roku przedstawia poniższa tabelka²³.

Nazwa		Wg etatu	Stan faktyczny
Ludzie	Oficerów	275	125
	Podoficerów	438	116
	Szeregowców	1143	335
	RAZEM	1856	576
Konie	Wierzchowe	365	0
	Taborowe	113	54
	RAZEM	508	54
Samochody	Lekkie osobowe	22	0
	Ciężarowe	35	10
	Specjalne	13	0
	RAZEM	80	10

Wyposażenie oraz stan faktyczny w Dowództwie i Komendach 7 Oddziału WOP za czas od 29.11.1945 roku do 4.12.1945 roku (źródło: Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie).

²² Z. Jackiewicz, op. cit., str. 101.

²³ Archiwum Straży Granicznej, 13 Nadbużańska Brygada WOP, Sprawozdanie nr 0233 z dn. 5.12.1945r., sygn. 53/57/11, k. 342.

Dnia 16.10.1946 roku Dowódca 7 Oddziału WOP wydał rozkaz organizacyjny nr 01613 na podstawie wytycznych Naczelnego Dowódcy WP zawartych w rozkazie nr 0153/org. z dn. 21.09.1946, w którym nakazał przeformowanie 7 Oddziału WOP wg etatu nr 7/4 o składzie liczebnym 1409 wojskowych i 14 kontraktowych²⁴. Punkt 2 niniejszego rozkazu podawał nazwy i dyslokacje jednostek wchodzących w skład oddziału. Przedstawiał się on następująco:

- Dowództwo i Sztab w Chełmie,
- Kompania Łączności Oddział w Chełmie,
- Grupa manewrowa Oddział w Chełmie,
- Komenda Odcinka WOP nr 30 w Terespolu,
- Komenda Odcinka WOP nr 31 we Włodawie,
- Komenda Odcinka WOP nr 32 w Hrubieszowie,
- Komenda Odcinka WOP nr 33 w Bełzie,
- PPK Kat. „A” – kol. Nr 23 w Terespolu,
- PPK Kat. „B” – kol. Nr 25 w Dorohusku,
- PPK kat. „C” – drog. Nr 24 w Terespolu.

W związku z tym rozkazem 7 Oddział WOP miał podlegać pod względem operacyjnym Szefowi Departamentu WOP natomiast pod względem wszelkiego rodzaju zaopatrzenia i zapewnienia opieki sanitarnej, leczniczej i weterynaryjnej miał podlegać Dowództwu Okręgu Wojskowego nr VII.

Teren jaki przyjął pod swoją służbową odpowiedzialność 7–my oddział nie był łatwy do upilnowania. Występowały tu poważne zagrożenia związane z działalnością na tym terenie band UPA jak też zbrojnego podziemia. Z tego też powodu żołnierze 7–go oddziału nie byli w stanie przejąć całkowicie ochranianego odcinka granicy państwowej w terminie jaki był wyznaczony przez NDWP. Ze względów bezpieczeństwa nie mogli objąć docelowego miejsca postoju w strażnicach lecz zmuszeni zostali do stacjonowania w komendach odcinka²⁵.

W styczniu 1946 roku grupa manewrowa 31 Komendy Odcinka Włodawa rozbiła oddział zbrojnego podziemia, który w listopadzie 1945

²⁴ Archiwum Straży Granicznej, 13 Nadbużańska Brygada WOP – Kancelaria, Rozkaz organizacyjny nr 01613 z dn. 16.10.46 r., sygn. 53/57/27, k. 221.

²⁵ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 101.

roku we wsi Hanna zabił 11 funkcjonariuszy MO i SB. W walkach tych zginęło 8 żołnierzy WOP a 6 odniosło rany. Zdobyto wiele broni i amunicji oraz udało się rozbić i wziąć do niewoli uczestników zbrojnego oporu²⁶. Walki z oddziałami UPA trwały przez cały 1946 rok a zakończyły się po przeprowadzeniu w okresie od IV do VII 1947 akcji „Wisła”.

W dniu 5-go lutego 1946 roku o godzinie 19⁰⁰ sotnie UPA zaatakowały bez powodzenia 33 Komendę Odcinka Bełz. Pomimo odparcia napadu, atak na tę komendę ponowiono 6-go lipca tegoż roku także bez powodzenia. Również w wyniku napadu przez UPA na samochód jakim podróżował z Bełza do Chełma 13.04.1946 roku komendant 33 Komendy Odcinka Bełz mjr Nikifor Bałkan, został on zatrzymany i uprowadzony przez UPA i zaginął bez wieści²⁷.

Dnia 28 maja 1946 roku doszło do napadu na 32 Komendę Odcinka Hrubieszów przez UPA i WiN. W walkach jakie wówczas miały miejsce poległ komendant 32 komendy mjr Włodzimierz Isakow oraz chor. Stanisław Krzyżanowski, plut. Edward Skulski i szer. Tadeusz Jakubowski²⁸. Latem 15 czerwca 1946 roku zostali zamordowani w Terespolu dwaj oficerowie WOP z 30 Komendy Odcinka Terespol, kpt. Piotr Siedlarewicz i por. Jerzy Iwry. Czterech sprawców tego zabójstwa, członków zbrojnego podziemia zatrzymali żołnierze jednostki w Terespolu²⁹.

Dla upamiętnienia tych wydarzeń, w 25-tą rocznicę powołania Wojsk Ochrony Pogranicza społeczeństwo powiatu białskiego i żołnierze WOP w Terespolu ufundowali tablicę pamiątkową z nazwiskami żołnierzy WOP, którzy zginęli w ochronie granicy państwowej w latach 1944 – 1948.

Wyjście żołnierzy WOP z komend odcinków i objęcie swoich miejsc docelowego stacjonowania nastąpiło dopiero w październiku 1946 roku. Całkowite przejście tego terenu przez żołnierzy 7-go oddziału było możliwe dopiero w lipcu 1947 roku, a zatem prawie dwa lata po utworzeniu Wojsk Ochrony Pogranicza, co świadczy o wielu trudnościach jakie mieli do pokonania na tym terenie żołnierze 7-go oddziału.

W ten sposób zakończył się pierwszy etap formowania 7-go Oddziału WOP.

²⁶ Ibidem, str. 101.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, str. 102.

²⁹ Ibidem.

8 Oddział Wojsk Ochrony Pogranicza

Podobnie jak 6 i 7 Oddział WOP, również 8 Oddział WOP utworzony został decyzją NDWP nr 0245/org. z dn. 25.09.1945 roku w celu zabezpieczenia wschodniej granicy Polski. Dokument niniejszy w punkcie 2c stwierdzał, iż w Krakowskim Okręgu Wojskowym ma powstać Wydział Służby Pogranicznej przy Dowództwie Okręgu oraz 8 Oddział WOP wg etatu nr 8/8–B w składzie 4 Komendantur Odcinków i 16 Strażnic Liniowych o składzie

osobowym 1856 wojskowych i 23 kontraktowych w oddziale³⁰. W ramach Krakowskiego OW miał powstać również 9–ty Oddział WOP jak też 3, 14 i 15 Samodzielna Kompania Łączności wg etatu nr 8/9 o składzie osobowym 99 ludzi w każdej³¹.

Na miejsce postoju 8 Oddziału WOP wyznaczono Przemyśl a 9 Oddziału WOP Nowy Sącz. W związku z tą decyzją Kierownik I Sekcji Organizacyjnej mjr Roganowicz wydał pismo z dn. 27.09.1945 roku do Dowódcy 8 oddziału WOP, w którym nakazał wykonanie rozkazu nr 0245/org. NDWP. Odpowiedzialnym za powołanie zarówno 8 i 9 Oddziału WOP uczynił on Szefa WOP Okręgu Krakowskiego³². W skład grupy formującej 8 oddział wchodził: ppor. Czesław Stopiński, ppor. Czesław Ramza, ppor. Walerian Michna³³.

W związku z przejęciem ochrony granic przez Wojska Ochrony Pogranicza należało dokładnie wytyczyć odcinek jaki miał chronić 8 oddział WOP. Dlatego też Szef Departamentu WOP płk Czerwiński wraz z I wiceministrem Obrony Narodowej wydali rozkaz nr 1, w którym wyznaczyli granice jakie miał chronić 8 i 9–ty Oddział WOP³⁴. W ten sposób

³⁰ Archiwum Straży Granicznej, *Dowództwo WOP, Rozkaz organizacyjny NDWP nr 0245 z dnia 13 IX 1945 roku*, sygn. 217/5, str. 1.

³¹ Ibidem.

³² Archiwum Straży Granicznej, *26 Bieszczadzka Brygada WOP, Pismo Kierownika I Sekcji Organizacyjnej mjr Roganowicza do dowódcy 8 Oddziału WOP z dn. 27.09.1945 roku*, 20/4, k. 43.

³³ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 111.

³⁴ Archiwum Straży Granicznej, *26 Bieszczadzka Brygada WOP, Wyciąg z rozkazu nr 1 (brak daty)*, 20/4, k. 54.

oddział i Dowództwo 8 oddziału utworzono w Przemyślu zaś granicami odcinka tegoż oddziału były:

- *granica prawa* – jak granica lewa oddziału nr 9 Nowy Sącz;
- *granica lewa* – rzeka Sołokija od styku z granicą państwa do Tomaszowa Lubelskiego.

Z kolei granicami oddziału nr 9 były³⁵:

- *granica prawa* – szosa: Myto– Kasperki– Krzywa–Żywiec (włącznie);
- *granica lewa* – szosa: Roztoki Górne– Cysna– Baligród (włącznie).

Ten sam rozkaz zobowiązywał Dowódców Okręgów Pogranicza ażeby podzielili odcinki graniczne swoich oddziałów następująco:

- *Oddział nr 8* – Przemyśl: na 4 Komendy i 16 Strażnic;
- *Oddział nr 9* – Nowy Sącz: na 6 Komend i 30 Strażnic.

Odcinek jaki ochraniał 8 Oddział WOP obejmował granicę wschodnią z ZSSR od rzeki Sołokija w rejonie Uhnowa pow. Tomaszów Lubelski do Przełęczy Użockiej w Karpatach Wschodnich oraz odcinek granicy południowej z Czechosłowacją od Przełęczy Użockiej do rejonu m. Baligród pow. Lesko³⁶.

W ówczesnych warunkach nie był to łatwy teren do upilnowania. Należało jak najszybciej przywrócić stabilizację na pograniczu i stworzyć warunki do legalnego i bezpiecznego przekraczania granicy państwowej. W związku z tym Dowódca 8 i 9 Oddziału WOP rozkazem NDWP nr 0304/org. z dn. 28.10.1945 roku w sprawie zorganizowania PPK kolejowych i drogowych podali, że ustalono takie punkty do sformowania w wyżej wymienionych oddziałach.

Ich miejsca dyslokacji przedstawiały się następująco³⁷:

- I. PPK kat. II wg etatu 8/11 w składzie 17 wojskowych i 2 kontraktowych:
 - *Medyka* – na linii kolejowej Przemyśl – Lwów,
 - *Lupkow* – na linii kolejowej Sanok – Lupkow.

³⁵ Ibidem, str. 55.

³⁶ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 111.

³⁷ Archiwum Straży Granicznej, 26 Bieszczadzka Brygada WOP, Pismo nr 0164 Dowódców 8 i 9 Oddziału WOP z 28.11.1945 roku, sygn. 20/4, k. 353.

II. PPK kat. III wg etatu 8/12 w składzie 10 wojskowych:

- *Jaworzyna* – na szosie: Zakopane – Jaworzyna – Porad,
- *Jahlonka* – na szosie: Nowy Targ – Jabłonka – Trstyna,
- *Muszyna* – na szosie: Grybów – Zmigród – Bardziejów,
- *Krepna* – na szosie: Jasło – Zmigród – Bordejów,
- *Radoszyce* – na szosie: Sanok – Komańcza – Radomyśl,
- *Olszanica* – na szosie: Sanok – Olszanica – Sambor,
- *Medyka* – na szosie: Rzeszów – Jaworów – Lwów,
- *Lubycze* – na szosie: Lublin – Tomaszów – Lwów.

W związku z tym, że formowanie jednostek WOP przebiegało w pośpiechu zdarzały się wypadki nieodpowiedniej numeracji poszczególnych jednostek. Dlatego Szef Wydziału WOP wydał 11.12.1945 roku pismo nr 0250, w którym podał wytyczne m. in. dla 8 Oddziału WOP³⁸. Zgodnie z tym pismem owa jednostka dzieliła się na odcinki 34, 35, 36 i 37 oraz posiadała strażnice od nr 154 do 169.

Podobnie jak poprzednio opisywane przeze mnie oddziały 6 i 7, również 8 oddział miał problemy z wyposażeniem w sprzęt swoich strażnic. Narzekano zarówno na brak ludzi jak i uzbrojenia. Jednak w porównaniu z poprzednimi oddziałami sytuacja ta nie była najgorsza.

Oddział WOP nr 8 zgodnie z rozkazem nr 09 z dnia 5.10.1945 roku dowódcy Krakowskiego OW gen. bryg. Mikołaja Prus – Więckowskiego został zorganizowany na bazie stanów osobowych 9 DP i częściowo 8 DP. W jej skład wejść miała także rozformowana Szkoła Oficerska Piechoty nr 3, 14, i 17 DP³⁹.

Przebieg formowania 8 Oddziału WOP bardzo szczegółowo przedstawia Biuletyn sławy bojowej Przemyskiego Oddziału WOP 1945 – 1955⁴⁰. Z uwagi na to, że przedstawia on relacje świadków i stanowi niejako kronikę tamtych wydarzeń oraz z uwagi na cenny materiał źród-

³⁸ Archiwum Straży Granicznej, 26 *Bieszczadzka Brygada WOP, Pismo Szefa Wydziału WOP nr 0250 z dn. 11.12.1945 roku*, sygn. 20/4, k. 67.

³⁹ J. Prochwicz, *Powstanie Wojsk Ochrony Pogranicza – w 50-tą rocznicę powstania*, str.23.

⁴⁰ P. Kozłowski, B. Welsztyng, *Nowy dokument z historii Wojsk Ochrony Pogranicza na terenie województwa rzeszowskiego w latach 1945-1955*, W: *Biuletyn nr 1 COS SG*, Koszalin 2006, str. 153.

dłowy i archiwalny w nim zawarty, warto przytoczyć go w obszerniejszym fragmencie⁴¹.

„Na odcinku, który my dziś strzeżemy zaciągnęły straż graniczną Oddziały Drugiej Armii WP – Ósma i Dziewiąta Dywizja Piechoty mniej więcej około 10 czerwca 1945 roku. [...] Z tych to właśnie oddziałów powstała nasza Jednostka Wojsk Ochrony Pogranicza. Sam okres organizacyjny wyglądał następująco: w Przemyślu powstał Sztab Jednostki z oficerów przydzielonych z oddziałów Drugiej Armii – wśród których duży procent stanowili oficerowie radzieccy [...] Z dziewiątej Dywizji Piechoty skierowano do dyspozycji Sztabu żołnierzy, z których około 17 października utworzono pododdziały przysztabowe, jak pluton gospodarczy, pluton Ochrony Sztabu, oraz kompanię łączności. W tym samym czasie organizowały się w Przemyślu pododdziały – przemyski i lubaczowski, a ten ostatni w dniu 25 stycznia 1946 roku przybył na swoje miejsce postoju w Lubaczowie, witany owacyjnie przez miejscową ludność. Pododdział baligrodzki organizował się w Lesku i zaraz po zorganizowaniu wyruszył na swoje miejsce postoju do Baligrodu. Dzisiejszy pododdział ustrzycki organizował się we wsi Olchowce, pod Sanokiem. W okresie miesięcy letnich w roku 1946 stacjonował we wsi Wołkowyja, a w jesieni 1946 roku przeniósł się do Olszanicy, gdzie stacjonował do 1952 roku, po czym po przesunięciu granicy przeszedł do Ustrzyk Dolnych. W składzie naszej Jednostki znajduje się piąty pododdział krośnieński, który został utworzony w roku 1947 z dwóch pododdziałów zagórzańskiego i gorlickiego. Pododdział zagórzański powstał w Sanoku około 12 października 1945 roku, po czym przeniósł się do Zagórza. Pododdział gorlicki powstał w tym samym czasie w Gorlicach. Oba te pododdziały powstały z oddziałów ósmej Dywizji Piechoty. W roku 1947 zostały połączone i utworzono z nich jednostkę w Krośnie nad Wisłokiem, która w roku 1952 weszła w skład naszej Jednostki WOP. Jednocześnie w grudniu 1945 roku organizuje się na stacji kolejowej w Przemyślu G.P.K. które w 1948 roku przenosi się do Medyki.”

Podobnie jak w Poznańskim i Pomorskim OW również i tu wystąpił ten sam problem z doborem odpowiedniej kadry, która odpowiadałaby warunkom narzuconym rozkazem powołującym Wojska Ochrony Pogranicza. Z oddelegowanych 726 szeregowców i podoficerów z 9 DP jesienią 1945 roku aż 202 szeregowców nie spełniało kryteriów zawartych w rozkazie 0245/org. i zostało z powrotem odesłanych do swojej macierzystej jednostki⁴².

⁴¹ Ibidem, str. 156.

⁴² Ibidem, str. 23.

Braki występowały również w sprzęcie, umundurowaniu a nawet broni. Meldunek sytuacyjny nr 8 z dn. 29.11.1945 roku przedstawia stan ukompletowania ludzi i uzbrojenia 8 Oddziału WOP. Dane z tego meldunku zawiera poniższe zestawienie⁴³:

8 ODDZIAŁ WOP	Oficerowie	Podoficerowie	Szeregowcy	RAZEM	UZBROJENIE		
					KBK	Pistolet maszynowy	RKM
<i>Dowództwo i Sztab</i>	48	40	74	162	9	1	0
<i>Grupa manewrowa</i>	16	49	86	151	48	19	0
<i>34 Komendantura</i>	16	81	156	258	75	27	9
<i>35 Komendantura</i>	24	82	156	262	161	65	6
<i>36 Komendantura</i>	17	51	114	182	178	88	8
<i>37 Komendantura</i>	29	73	210	372	151	11	8
<i>14 Sam. Kom. Łączności</i>	8	15	61	84	69	0	0
RAZEM	158	391	857	1406	691	311	31

Dane o uzbrojeniu 8 Oddziału WOP na podstawie meldunku sytuacyjnego nr 8 z dn. 29.11.1945 roku (źródło: Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie - opracowanie autora).

⁴³ Archiwum Straży Granicznej, 26 Bieszczadzka Brygada WOP, Meldunek sytuacyjny nr 8, sygn. 20/14, k. 284.

Oddział jednak cały czas był w stanie formowania. Jego stan zarówno etatowy jak i wyposażenie w broń zmieniało się. Braki w sprzęcie i ludziach oraz zagrożenia występujące na terenie służbowej odpowiedzialności 8-go Oddziału WOP nie pozwoliły na zakończenie pierwszego etapu tworzenia oddziału. Dlatego też termin zakończenia organizacji oddziału jaki został wyznaczony rozkazem 0245/org. na dzień 1.11.1945 roku nie został dotrzymany⁴⁴.

Już miesiąc później, to znaczy w grudniu 1945 roku, Dowódca 8 Oddziału WOP wykonał sprawozdanie miesięczne, w którym widoczna jest znaczna poprawa w wyposażeniu jednostki, szczególnie w broń. Nastąpił widoczny przyrost karabinów KBK, broni automatycznej a stan RKM-ów podwoił się⁴⁵. Dane z tego sprawozdania zawiera poniższa tabelka:

8 ODDZIAŁ WOP	Ludzie			Konie		Uzbrojenie							
	Oficerowie	Podoficerowie	Szeregowcy	Wierzchowe	Taborowe	KBK	Aut.	RKM	CKM	Pistolet	Szabla	Lornetka	Kompas
Etat	275	439	1142	365	143	1032	506	36	3	287	155	113	200
Stan	167	398	921	-	231	1351	759	67	3	253	155	117	-
Brak	108	41	221	267	-	-	-	-	-	34	-	-	-

Dane o uzbrojeniu 8 Oddziału WOP na podstawie sprawozdania miesięcznego nr 2 z dn. 25.12.1945 roku (źródło: Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie - opracowanie autora).

⁴⁴ J. Prochwicz, op. cit., str. 24.

⁴⁵ Archiwum Straży Granicznej, 26 Bieszczadzka Brygada WOP, Sprawozdanie miesięczne nr 2, sygn. 20/10, k.232.

Równie ważnym problemem w tym czasie, kiedy formował się oddział, była łączność. Brakowało samochodów i telefonów. Dlatego rozkazem nr 025 z dn. 17.11.1945r. Dowódcy 8 Oddziału WOP ppłk. Popka powołano poczty polowe. Rozkaz ten mówił, że do 15.11.1945 roku ustalone zostały poczty polowe wg następującego porządku⁴⁶:

- *Sztab 8 Oddziału WOP* – poczta polowa nr 52186,
- *Grupa manewrowa* – poczta polowa nr 52186 – A,
- *Kwatermistrzostwo* – poczta polowa nr 52186 – B,
- *Komendantura Nr 34* – poczta polowa nr 52186 – C,
- *Komendantura Nr 35* – poczta polowa nr 52186 – D,
- *Komendantura Nr 36* – poczta polowa nr 52186 – E,
- *Komendantura Nr 37* – poczta polowa nr 52186 – F.

Ostateczna organizacja oddziału, uzupełnienie stanów osobowych, sprzętu i uzbrojenia nastąpiło w ciągu miesiąca grudnia 1945 roku. Mimo to jedynymi jednostkami oddziału WOP nr 8 zorganizowanymi i funkcjonującymi na granicach odcinka oddziału w końcu 1945 roku były przejściowe punkty kontrolne⁴⁷. Spowodowane to było licznymi zagrożeniami związanymi z występowaniem w południowo – wschodniej Polsce licznych band UPA bezwzględnie zwalczających polskie władze administracyjne. Z tego też powodu 8–my Oddział WOP nie podjął bezpośredniej ochrony granicy mimo zakończonej organizacji na przełomie listopada i grudnia 1945 roku⁴⁸.

Departament WOP mając na uwadze powyższe zagrożenie wydał rozkaz nr 0253 z 11.12.1945 roku, w którym nakazał oddziałowi, aby nie obsadzać wyznaczonych miejsc stacjonowania strażnic żołnierzami lecz ześrodkować ich w miejscu postoju komend odcinków. Zgodnie z powyższym rozkazem Oddział WOP nr 8 miał ochraniać granicę patrolami w sile od drużyny do plutonu z bronią maszynową⁴⁹.

W związku z nasilającym się zagrożeniem ze strony UPA, żołnierze 8–go Oddziału WOP brali czynny udział w walce z Ukraińską Powstańczą Armią. Na podstawie rozkazu 0306 z 3.12.1945 roku 8–my

⁴⁶ Archiwum Straży Granicznej, *26 Bieszczadzka Brygada WOP, Rozkaz nr 025 Dowódcy 8 OWOP ppłk Popka z dn. 17.11.1945 roku*, sygn. 20/2, k.43.

⁴⁷ J. Prochwicz, op. cit., str. 24.

⁴⁸ Ibidem, str. 24.

⁴⁹ Ibidem.

oddział przystąpił do zwalczania band UPA. W lutym i w marcu 1946 roku z powodu nasilającej się działalności UPA zdecydowano się przenieść siedzibę 35 Komendy Odcinka do Przemyśla, gdzie stacjonował oddział. Pozostałe Komendy pozostały na wyznaczonych miejscach postoju⁵⁰.

Pomimo wielu działań mających na celu likwidację UPA na tym terenie, większość podejmowanych działań nie przynosiła oczekiwanego rezultatu. W związku z tym zdecydowano, iż żołnierze 8-go Oddziału WOP zostaną przydzieleni pod dowództwo gen. bryg. Jana Rotkiewicza w ramach operacji „Rzeszów” (5.04.1946 – 31.10.1946) do walki z UPA. Oddział został podzielony na dwie części: Grupa „Północ”, w skład której weszła 34 i 35 komenda odcinka wchodziła w skład 9 Dywizji Piechoty oraz grupa „Południe”, w składzie 36 i 37 komendy odcinka działała w ramach 8 Dywizji Piechoty. Pierwszą grupą dowodził ppłk Józef Popek, drugą – mjr Anatol Krościeński⁵¹.

Po bardzo wielu wyczerpujących walkach całkowite objęcie ochroną przydzielonego oddziałowi odcinka granicy południowo – wschodniej nastąpiło dopiero w październiku 1948 roku a więc prawie trzy lata po utworzeniu Wojsk Ochrony Pogranicza, co świadczy o bardzo złożonym problemie przejmowania procesu zabezpieczenia polskiej granicy wschodniej⁵². Opis burzliwych wydarzeń, jakie miały miejsce w latach 1945 – 1955 na pograniczu ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, Czechosłowacją oraz w rejonie Bieszczad został opisany we wspomnianym już przeze mnie „Biuletynie sławy bojowej 1945 – 1955” Przemyskiego Oddziału WOP⁵³.

Dużą wagę podczas budowania systemu ochrony granicy przykładano do zabezpieczenia obiektów służących jej ochronie. Każdy oddział, komenda oraz strażnica posiadała swój własny plan obrony. Poni-

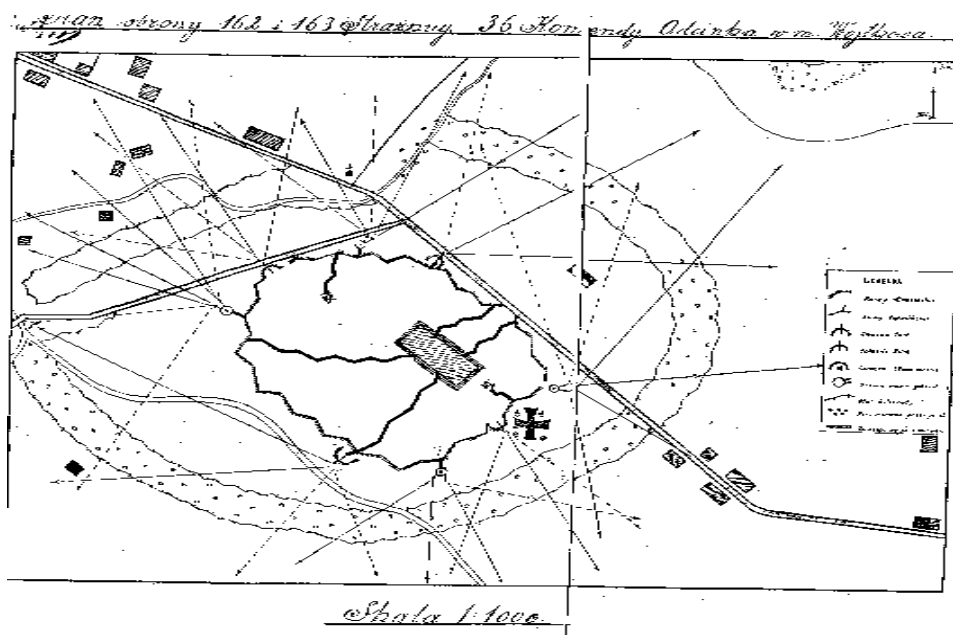
⁵⁰ Ibidem, str. 24.

⁵¹ Z. Jackiewicz, op. cit., str. 111.

⁵² J. Prochwicz, op. cit., str. 24.

⁵³ Autorami, jak piszą P. Kozłowski i B. Welsztyng w artykule zatytułowanym „*Nowy dokument z historii Wojsk Ochrony Pogranicza na terenie województwa rzeszowskiego w latach 1945-1955*” są najprawdopodobniej ppłk Witold Rossa i ppłk Bolesław Zwan. Powstał on w latach pięćdziesiątych z inicjatywy aparatu politycznego przemyskiego oddziału WOP. Celem powstania tego dokumentu było udokumentowanie szlaku bojowego jednostek działających na pograniczu oraz oddanie hołdu tym wszystkim, którzy polegli w ochronie granicy państwa. Biuletyn ten jest niezwykle interesującym źródłem do badania tamtych wydarzeń z uwagi na fakt, iż zostały w nim przedstawione opisy walk na podstawie dokumentów oraz rozkazów organizacyjnych znajdujących się w archiwum przemyskiego oddziału WOP, a także na podstawie relacji żołnierzy WOP biorących bezpośrednio udział w walkach.

żej przedstawiam przykładowy plan Strażnicy 162 i 163, 36 Komendy Odcinka 8 Oddziału WOP w miejscowości Wojtkowa.

Mapa – Plan obrony strażnicy nr 162 i 163 – 36 Komendy Odcinka 8 Oddziału WOP w m. Wojtkowa (źródło: Archiwum Straży Granicznej, 26 Bieszczadzka Brygada WOP, Plan Strażnicy 162 i 163 36 Komendy Odcinka 8 Oddziału WOP w m. Wojtkowa, sygn. 28/51, str. 51).

Jak widać strażnica była dobrze chroniona. Znajdowała się obok drogi i wokół zabezpieczona była przez pole minowe oraz rowy strzeleckie, w których znajdowały się gniazda CKM i RKM. Strażnica posiadała bardzo dobre pole obstrzału. Na północnej i na południowej stronie znajdowały się dwa specjalnie zbudowane ogniowe gniazda drewniano – ziemne umożliwiające szerokie pole obstrzału.

Wraz z rozwojem 8-go Oddziału WOP zmieniał się odcinek granicy jaki miał on do upilnowania i zabezpieczenia. W sprawozdaniu rocznym Rzeszowskiego Oddziału WOP nr 8 za rok 1946 sporządzonym 19.01.1947 roku czytamy: "Początkowo oddział w składzie 4 Komend Odcinka miał do ochrony jedynie wschodnią granicę ze Związkiem Radzieckim. Po przeprowadzeniu reorganizacji w pierwszych dniach miesiąca października doszły do oddziału dwie Komendy Odcinka 38 i 39 z 9 Oddziału WOP pełniące służbę na granicy czeskiej. Od chwili tej oddział

rzeszowski otrzymał do ochrony granicę 560 km sąsiadującą na wschód ze Związkiem Radzieckim i na południe z Czechosłowacją⁵⁴.

Zaremba Grzegorz; Powołanie oraz początkowy okres formowania oddziałów WOP na wschodniej granicy Polski, Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia nr 3/08, Koszalin 2008, s. 74 – 93.

⁵⁴ Archiwum Straży Granicznej, 26 Bieszczadzka Brygada WOP, Sprawozdanie roczne nr 8, sygn. 20/44, k. 1-2.